

SHAXSNING HUQUQIY IJTIMOYILASHUVI JARAYONIDA DAVLAT VA NODAVLAT TASHKILOTLARI HAMKORLIGI

*Pozilova Muqaddas Xikmataliyevna, Namangan davlat pedagogika
instituti o'qituvchisi*

COLLABORATION BETWEEN STATE AND NON- STATE ORGANIZATIONS IN THE PROCESS OF LEGAL SOCIALIZATION OF THE INDIVIDUAL

*Pozilova Mukaddas Khikmataliyevna, Teacher of the Namangan State
Pedagogical Institute*

<https://orcid.org/0009-0003-3093-5739>

e-mail:
alibekovser@gmail.com

СОТРУДНИЧЕСТВО ГОСУДАРСТВЕННЫХ И НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРАВОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЦА

*Позилова Мукаддас Хикматалиевна, преподаватель
Наманганского государственного педагогического института*

Annotatsiya: Maqolada shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi jarayonida davlat va nodavlat tashkilotlarining o'zaro hamkorligi chuqur tahlil qilinadi. Unda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirishda ushbu institutlarning o'rni, hamkorlik shakllari hamda ularning samaradorligini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: huquqiy ijtimoiylashuv, shaxs, davlat tashkiloti, nodavlat tashkilot, fuqarolik jamiyati, huquqiy tarbiya, ijtimoiy institut, huquqiy ong.

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the collaboration between state and non-state organizations in the process of an individual's legal socialization. It examines the role of these institutions in shaping legal consciousness and legal culture, explores forms of cooperation, and discusses ways to enhance their effectiveness.

Keywords: legal socialization, individual, state organization, non-governmental organization, civil society, legal education, social institution, legal consciousness.

Аннотация: В статье проводится глубокий анализ взаимодействия государственных и негосударственных организаций в процессе правовой социализации личности. Рассматривается роль этих институтов в формировании правового сознания и правовой культуры, формы сотрудничества и пути повышения их эффективности.

Ключевые слова: правовая социализация, личность, государственная организация, негосударственная организация, гражданское общество, правовое воспитание, социальный институт, правовое сознание.

KIRISH. Zamonaviy fuqarolik jamiyatining shakllanishida huquqiy ongi yuksak, ijtimoiy faollikka ega bo'lgan shaxslar muhim o'rin tutadi. Shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi — bu uzluksiz jarayon bo'lib, unda inson o'z huquq va burchlarini anglab, jamiyatda o'zini mas'ul shaxs sifatida namoyon etishi uchun zarur bo'lgan ma'lumot,

tajriba va ko'nikmalarni egallaydi. Bu jarayonda, avvalo, davlat idoralari tomonidan yaratiladigan me'yoriy-huquqiy baza muhim bo'lsa, boshqa tomondan, ijtimoiy institutlar, xususan, nodavlat tashkilotlari (NNT) ham teng darajada katta ahamiyatga egadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Huquqiy ijtimoiylashuv mazmunan shaxsga huquqiy bilimlar, qadriyatlar, ko'nikmalar va munosabatlarni singdirish orqali uni to'laqonli ijtimoiy subyektga aylantirish jarayonini anglatadi. Ijtimoiylashuvning boshqa tarmoqlari (ma'naviy, madaniy, iqtisodiy va h.k.) singari huquqiy soha ham shaxsni jamiyatda erkin va mas'ul shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. "G'arb olimlaridan biri Jon Rols huquqiy ijtimoiylashuv masalasida adolat tamoyillarini e'tirof etadi va jamiyatda yashaydigan har bir shaxs adolat va tenglik prinsiplari asosida o'zini anglashini ta'kidlaydi" [1].

O'zbek olimi I. Atamirzayev "Huquqiy ijtimoiylashuv bu nafaqat shaxsning huquqiy bilimlari, balki uning ijtimoiy-huquqiy rol va mas'uliyatlarini to'g'ri idrok etishi uchun zarur bo'lgan ichki madaniy poydevordir", — deb yozadi [2]. Ushbu ta'rifdan ko'rinib turibdiki, huquqiy ijtimoiylashuvda faqat qonunlarning mazmunini bilish emas, balki ularga rioya qilish, ulardan oqilona foydalanish, huquqiy ong va madaniyatni mustahkamlash muhimdir.

Shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi jarayonida davlat idoralari tomonidan qonunchilik bazasini takomillashtirish, ta'lim muassasalarida huquqiy ta'limni yo'lga qo'yish, aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan dasturlarni joriy etish kabi keng ko'lamli ishlar amalga oshiriladi. Biroq fuqarolik jamiyati institutlarisiz, xususan, nodavlat notijorat tashkilotlarisiz (NNT) bu jarayon to'laqonli natija berishi qiyin. Davlat tizimlari huquqiy normalarni ishlab chiqish, uyg'unlashtirish va nazorat qilish bo'yicha yetakchi o'ringa ega bo'lsa, NNTlar bevosita odamlar bilan ishlash, ularning muammolarini bilish va huquqiy savodxonlikni oshirish bo'yicha qulay imkoniyatlarga ega.

Jahon tajribasiga murojaat qiladigan bo'lsak, nemis sotsiologi Maks Veber davlatning ijtimoiy hayotdagi o'rni haqida gapirar ekan, "Davlatning bosh ishi bu — qonun ustuvorligini ta'minlash va shaxslar o'rtasida tartibotni ushlab turishdir", deb qayd etadi [3]. Shunday ekan, fuqarolik jamiyati institutlari (ayniqsa, NNTlar) bu jarayonni samarali tashkil qilishda, xalq bilan davlat o'rtasida o'ziga xos ko'priklar vazifasini bajarishi mumkin.

MUHOKAMA. O'zbekiston misolida ham NNTlarning davlat bilan hamkorligi ortib bormoqda.

NNTlar orqali yoshlar, ayollar, nogironligi bo'lgan shaxslar va boshqa ijtimoiy guruhlar manfaatlarini huquqiy jihatdan himoya qilish, ularning huquqiy savodxonligini oshirish yo'lida qator loyihalar amalga oshirilmoqda. M. Nuriddinova O'zbekistonda huquqiy ijtimoiylashuvni samarali amalga oshirish uchun NNTlar ishtirokini kuchaytirish zarurligini alohida ta'kidlaydi [4].

Davlat tomonidan yaratiladigan va qabul qilinadigan qonunlar, kodekslar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi jarayonida poydevor bo'lib xizmat qiladi. NNTlar ushbu qonun hujjatlarining loyihalarini tayyorlash, jamoatchilik muhokamasini tashkil etish jarayonida faol ishtirok etishi huquqiy normalarni hayotiy qilishga xizmat qiladi. Masalan, yangi "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi qonun loyihasi ishlab chiqilayotganida NNTlar jamoatchilik vakillari sifatida o'z taklif va fikrlarini bildirib, hujjat matnining takomillashuviga hissa qo'shishi mumkin.

Jamiyat a'zolariga qonunlar va huquqiy normalar mohiyatini yetkazish, ularni real hayotda qo'llashni o'rgatish davlat organlarining ham, NNTlarning ham zimmasida turadi. Davlat maktab, kollej, universitet kabi rasmiy ta'lim muassasalarida huquqiy fanlarni joriy etish orqali huquqiy savodxonlikka asos yaratadi. NNT esa norasmiy seminarlarda, treninglarda, mahallalarda, kasb-hunar markazlarida, ijtimoiy tarmoqlarda keng qamrovli targ'ibot ishlarini olib borishi mumkin. Shuningdek, NNTlar o'zining moslashuvchanligi va mahalliy sharoitni chuqur bilishi tufayli aniq ijtimoiy guruhlar bilan individual yondashuvda ishlaydi.

NNTlar, ayniqsa, inson huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy yordam ko'rsatish, tashkiliy va amaliy yordam berish bo'yicha ixtisoslashgan bo'lsa, ular odatda bepul yuridik maslahatlar ham ko'rsatadi. Bu esa jamiyatning turli qatlamlariga, xususan, ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarga katta yordam beradi. Davlat bu xizmatlarning huquqiy asoslarini yaratib berishi va ularning sifatini nazorat qilishi muhim.

Shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi darajasini aniqlash uchun turli ko'rsatkichlar, so'rovnomalar, ijtimoiy tadqiqotlar o'tkazish zarur. Davlat organlari bu borada rasmiy statistika va tadqiqotlar olib borishi mumkin bo'lsa, NNTlar bevosita joylarda, mahallalarda, ta'lim muassasalarida yoki mehnat jamoalarida monitoring o'tkazadi. Ushbu hamkorlik natijalari huquqiy ijtimoiylashuv darajasini

oshirishga xizmat qiladigan yangi dasturlar yoki islohotlarni ishlab chiqishda asqotadi.

NATIJALAR. Huquqiy ijtimoiylashuv jarayonidagi muammolar va ularni hal etish yo'llari:

- Aholining turli qatlamlari o'rtasida huquqiy savodxonlik darajasi turlicha. Ba'zi joylarda qonunlar mohiyatini tushunmaslik yoki bilmaslik salbiy oqibatlariga olib keladi. Davlat idoralari tomonidan ta'lim va targ'ibot ishlari olib borilishi zarur, biroq bu yetarli bo'lmasligi mumkin. Shu sababli NNTlar bevosita aholining muayyan guruhlariga yo'naltirilgan dasturlarni amalga oshirishda yordam beradi.

- Davlat va NNT o'rtasidagi hamkorlik ba'zida "rasmiy uchrashuvlar", "shartnoma imzolash" kabi tadbirlardan iborat bo'lib qolishi mumkin. Haqiqiy samaraga erishish uchun amaliy loyihalar, qo'shma monitoring, ijtimoiy tadqiqotlar kabi aniq mexanizmlarni joriy etish zarur.

- NNTlar o'z faoliyatini yuritish uchun grantlar, xayr-ehsonlar yoki davlat subsidiyalarga tayanadi. Mablag' yetishmovchiligi ularga huquqiy ijtimoiylashuv sohasida barqaror loyihalarni amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bois, davlat tomonidan ularni moliyaviy rag'batlantirish, soliq imtiyozlarini taqdim etish va qonunchilikda qulay sharoitlar yaratish lozim.

- Huquqiy ijtimoiylashuv sohasida faqat huquqshunoslikni emas, balki sotsiologiya, pedagogika, psixologiya, kommunikatsiya kabi fanlarni chuqur biladigan mutaxassislar kerak bo'ladi. Davlat idoralari ham, NNTlar ham o'z xodimlarining malakasini oshirish, xalqaro tajribani o'rganish bo'yicha muntazam treninglar, o'quv seminarlarini tashkil etishi zarur.

Davlat va NNTlar hamkorligi samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar:

Qonunchilikni yanada takomillashtirish: Davlat qonun va me'yoriy-huquqiy hujjatlarida NNTlar huquqiy ijtimoiylashuv jarayonida ishtirok etishi uchun to'siqlarni bartaraf etib, qo'shimcha rag'batlar belgilashi lozim. Bu, ayniqsa, grantlar ajratish, soliq va bojxona imtiyozlari berish, rasmiy akkreditatsiya qilish jarayonlarini soddalashtirish orqali amalga oshadi.

Raqamli platformalarni rivojlantirish: Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari har qachongidan ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Davlat idoralari huquqiy

ma'lumotlarning ochiqqligini ta'minlovchi onlayn platformalarni ishga tushirishi, NNTlar esa shu platformalar orqali aholi o'rtasida huquqiy savodxonlikni targ'ib qilishi mumkin.

Tegishli mutaxassislarni tayyorlash: Universitetlarda huquqiy ijtimoiylashuv, ijtimoiy ish, fuqarolik ta'limi va shu kabi yo'nalishlarda maxsus kurslar joriy etish, bitiruvchilarning NNTlarda amaliyot o'tashini rag'batlantirish lozim.

Hududiy manzilli yondashuvni kuchaytirish: Qishloq, olis tumanlar yoki ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlariga e'tibor qaratish muhim. Davlat idoralari NNTlar bilan hamkorlikda shu hududlardagi aholining huquqiy savodxonligini oshirish bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqishi, ularni moliyalashtirishi va doimiy monitoring qilib borishi kerak.

Jamoatchilik nazorati va oshkoralikni ta'minlash: Davlat idoralari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati mexanizmlarini takomillashtirish kerak. Bu jarayonda NNTlar faol ishtirok eta oladi. Fuqarolar talablari, takliflari va e'tirozlarini tahlil qilib, davlat organlariga tegishli xulosa va tavsiyalar berib borishi mumkin.

XULOSA. Shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvi jamiyat taraqqiyoti va barqarorligining muhim omillaridan biridir. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun davlat va nodavlat tashkilotlari hamkorligi taqozo etiladi. Davlat idoralari qonunlar, me'yoriy-huquqiy bazani yaratuvchi va tartibga soluvchi asosiy institut bo'lsa, NNTlar jamiyatning bevosita ichidan chiqib, aniq ijtimoiy guruhlar bilan ishlashda samarali uslub va metodlarni qo'llash imkoniyatiga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rawls J. A theory of justice // Applied ethics. – Routledge, 2017. – P. 21-29.
2. Atamirzayev I.X. Migrantlarning huquqiy ijtimoiylashuvi masalalari // Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal. 2024. – T. 2. №. 1. – C. 132-134.
3. Weber M. Economy and society // Democracy: A reader. – Columbia University Press, 2016. – P. 247-251.
4. Ikromova G., Ibragimova H. Shaxs ijtimoiylashuvi va ijtimoiy xulq-atvor // Молодые ученые. 2024. – T. 2. №. 32. – C. 105-107.